

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

МІНІСТЕРСТВА ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

**ДО РЕКОМЕНДАЦІЙ СЛУХАНЬ КОМІТЕТУ ВЕРХОВНОЇ
РАДИ УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ,
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ
ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ**

З ПИТАННЯ

**«АНАЛІЗ СТАНУ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО
ФОНДУ УКРАЇНИ»**

Київ - 2015

Зміст

1. Цілі та завдання розвитку заповідної справи, визначені міжнародним та національним законодавством	3
2. Аналіз сучасного стану природно-заповідної справи	6
2.1. Сучасний стан природно-заповідного фонду	7
2.2. Законодавча база заповідної справи	8
2.3. Регулювання використання природних ресурсів та регламентація діяльності в межах природно-заповідного фонду	10
2.4. Встановлення меж та забезпечення правостановлюючими документами на території природно-заповідного фонду	11
2.5. Сучасний стан наукової та науково-технічної діяльності в установах природно-заповідного фонду	11
2.6. Організація та здійснення екологічної освітньо-виховної роботи в установах природно-заповідного фонду	13
2.7. Заходи з рекреаційної та туристичної діяльності	14
2.8. Забезпечення фінансування установ природно-заповідного фонду Мінприроди в 2014 та 2015 роках	15
2.9. Основні результати діяльності служби державної охорони природно-заповідного фонду	16
2.10. Заходи зі створення (розширення) територій та об'єктів природно-заповідного фонду	18
2.11. Сучасний стан та розвиток природоохоронних територій міжнародного значення	21
2.12. Адаптація до законодавства ЄС	23
3. Кризові явища у заповідній справі	25
4. Стратегічні напрямки щодо розвитку заповідної справи	41
3. Пропозиції до Рекомендацій комітетських слухань	46

**1. ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ
РОЗВИТКУ ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ,
ВИЗНАЧЕНІ МІЖНАРОДНИМ ТА
НАЦІОНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ**

Конвенцією про охорону біологічного різноманіття, сторонами якої є 193 країни світу, серед яких і Україна, поставлено завдання створити до 2020 року систему природоохоронних територій на площі 17 % суходолу та 10 % морських акваторій до 2020 року і для цього розроблена спільна програма дій.

Створення природоохоронних територій також передбачено іншими, діючими в Україні міжнародними конвенціями і угодами, а саме: Конвенцією про водно-болотні угіддя міжнародного значення, головним чином як середовища перебування водоплавних птахів (Рамсарська конвенція, стаття 2), Конвенцією про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція, стаття 4), Конвенцією про збереження мігруючих видів диких тварин (Боннська конвенція, стаття 2), Конвенцією про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (Конвенція про всесвітню спадщину, стаття 5), Рамковою конвенцією про охорону та сталий розвиток Карпат (Карпатська конвенція, стаття 4), Конвенцією про захист Чорного моря від забруднення (Чорноморська конвенція, стаття 4 Протоколу про охорону біорізноманіття), Програмою ЮНЕСКО "Людина і біосфера".

Законом України "Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року" передбачено запровадження системи природоохоронних заходів збереження біо- та ландшафтного різноманіття і розширення площі природно-заповідного фонду до 10 відсотків у 2015 році та до 15 відсотків загальної території країни у 2020 році.

Державною стратегію регіонального розвитку на період до 2020 року, затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385, площа території природно-заповідного фонду у 2017 році повинна становити 11 % від площі держави, а у 2021 – 15 % відповідно.

Однією з передумов вступу нової країни до Європейського Союзу є адаптація національного законодавства до європейської Директиви № 92/43/ЄС про збереження природного середовища існування (оселищ), дикої флори та фауни, зі змінами і доповненнями, внесеними Директивами №№ 97/62/ЄС, 2006/105/ЄС та Регламентом (ЄС) № 1882/2003.

Основною метою Директиви є сприяння збереженню біорізноманіття шляхом збереження природних середовищ (далі – оселищ) і видів природної флори та фауни, які мають важливе значення для суспільства на території держав-членів Європейського Союзу.

Двома основними базовими принципами Директиви є створення та функціонування мережі природоохоронних територій NATURA 2000 і сувора система охорони видів і активна система збереження видів.

Найважливішим інструментом для виконання завдань є визначення територій, важливих для Європейського Союзу – об'єктів природи загальноєвропейського значення (Sites of Community Importance), які, разом зі спеціальними природоохоронними територіями (Special Protection Areas), визначеними відповідно до Оселищної директиви.

Графік поступового наближення законодавства стосовно досягнення цілей Директиви в Україні:

Заходи	Термін
прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів)	2 роки
підготовка реєстру місць, призначення цих місць та встановлення пріоритетів управління ними (включаючи завершення реєстру потенційних територій Смарагдової мережі та впровадження захисних заходів та заходів управління ними)	4 роки
запровадження заходів, необхідних для збереження таких місць (ст. 6)	4 роки
встановлення системи моніторингу природоохоронного статусу оселищ та видів (ст. 11)	2 роки
встановлення суворого режиму захисту видів, зазначених у Додатку IV, які стосуються України (ст. 12)	2 роки
встановлення механізму стимулювання освіти та надання/розповсюдження загальної інформації населенню (ст. 22)	2 роки

2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ

2.1. Сучасний стан природно-заповідного фонду

Природно-заповідний фонд України (надалі – ПЗФ) станом на 01.01.2014 мав у своєму складі 8101 територію та об'єкт ПЗФ загальною (фактичною) площею 3,667 млн. га в межах сухопутної території України і 402,5 тис. га в межах акваторії Чорного моря. Відношення площі ПЗФ до площі держави ("показник заповідності") становить 6,08%.

В Україні діє 645 територій та об'єкти ПЗФ загальнодержавного значення: 19 природних і 4 біосферних заповідники, 48 національних природних парків, 309 заказників, 132 пам'ятки природи, 18 ботанічних садів, 7 зоологічних парків, 19 дендрологічних парків, 89 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва. Їх загальна площа становить 2144,49 тис.га (в межах території України), або 54,7% від усієї фактичної площі ПЗФ і 3,55% від площі України. Кількість територій і об'єктів ПЗФ місцевого значення становить 7456 одиниці площею 1,8 млн. гектарів.

Структура ПЗФ України включає 11 категорій територій і об'єктів загальнодержавного та місцевого значення. Серед них за кількістю найбільшу частку мають пам'ятки природи, заказники та заповідні урочища – разом близько 90% від кількості всіх існуючих об'єктів. За площею – 85,5% природно-заповідного фонду припадає на заказники та національні природні і регіональні ландшафтні парки.

Частка площ ПЗФ від площ адміністративних одиниць значно різниться. Найменшою – до 5% – вона є у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській, Запорізькій, Київській, Кіровоградській, Луганській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Черкаській Харківській областях, найбільшою – більше 12% – в Івано-Франківській, Хмельницькій, Закарпатській областях, а у м. Києві та м. Севастополі становить 14,9 та 30,3% відповідно.

Таким чином, в різних регіонах України показник заповідності становить від 2,25 до 15,71%. При цьому, в тринадцяти областях України він становить всього до 5%, у 8 областях та Автономній Республіці Крим знаходиться в межах – 5-12%, і тільки у чотирьох областях та містах Києві і Севастополі – перевищує 10%.

На цей час установи ПЗФ підпорядковані таким міністерствам і відомствам: Мінприроди – 45 одиниць, в тому числі 4 установи знаходяться на території АР Крим, Держлісагентству – 11 одиниць, НАНУ – 5 одиниць, НААН – 2 одиниці, Державному управлінню справами – 5 одиниць, МОН – 2 одиниці.

За останні 5 років Мінприроди утворило 21 адміністрацію для установ національних природних парків, природного заповідника та ботанічного саду, що збільшило кількість установ у підпорядкуванні Мінприроди вдвічі.

Це забезпечило:

створення 1164 нових робочих місць у регіонах;

передачу під охорону 304 тис. гектарів земель з особливо цінними природними комплексами та об'єктами.

2.2. Законодавча база заповідної справи

У процесі розвитку українського законодавства щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття враховуються уявлення про просторово-часову організацію природних комплексів різного таксономічного рангу, необхідність збереження різноманіття природи на видовому та системному рівні з урахуванням динамічного стану та рівня антропогенної зміни ландшафтів та інших природних комплексів, інші численні суто природничі засади.

Національні нормативно-правові акти, які складають сучасні законодавчі основи збереження та розвитку ПЗФ в Україні, за змістом розділяються на такі блоки:

1. Акти, які визначають загальні засади правової системи держави, порядок вирішення соціально-економічних та інших питань, суттєвих для забезпечення завдань збереження та збалансованого використання біологічного і ландшафтного різноманіття. До цього блоку відносяться, перш за все, Конституцію України, законодавчі акти з питань діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, бюджету, податків, діяльності підприємств та розвитку підприємництва, містобудування та територіального розвитку, адміністративної та кримінальної відповідальності, акти цивільного законодавства та деякі інші такого ж широкого змісту та значення.

2. Акти, які спеціально регулюють правовідносини щодо забезпечення стану довкілля, сприятливого для збереження біологічного та ландшафтного різноманіття. Серед актів цього блоку: закони України "Про охорону навколишнього природного середовища", "Про охорону атмосферного повітря", "Про екологічну експертизу", "Про відходи", "Про геологічну службу", Земельний, Водний, Лісовий кодекси, Кодекс про надра та інші.

3. Акти, спрямовані безпосередньо на вирішення завдань збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, а саме – Закони України "Про природно-заповідний фонд України", "Про тваринний світ", "Про рослинний світ" та "Про Червону книгу України", «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000 – 2015 року», «Про екологічну мережу України», Положення про Зелену книгу України та інші.

4. Міжнародно-правові акти, стороною яких є наша держава. За Конституцією України, в разі надання згоди на їх обов'язковість Верховною Радою України, вони стають частиною національного законодавства.

Законодавство України включає не тільки вищезазначені акти, переважно у формі законів, а й численні укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативні акти спеціально уповноважених органів виконавчої влади, прийняті відповідно до наданих повноважень та функцій.

Президент України своїми указами створює природні та біосферні заповідники, національні природні парки та інші території і об'єкти ПЗФ загальнодержавного значення та, в разі необхідності, затверджує зміни їх меж, резервує території для наступного заповідання.

Постановами Уряду затверджені, зокрема, такси для обчислення розміру збитків, завданих порушенням законодавства, визначені деякі інші важливі правові механізми.

У сфері управління територіями та об'єктами ПЗФ у 2010 – 2014 роках до національного законодавства було прийнято такі зміни:

прийнято Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про природно-заповідний фонд України";

прийнято Кабінетом Міністрів України окремі розпорядження про надання дозволів на розроблення проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок для 14 національних природних парків;

прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 №541 "Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд";

прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 05.04.2012 № 283 "Про внесення змін до Положення про службу державної охорони природно-заповідного фонду";

розроблено та затверджено наказ Мінприроди від 25.02.2013 № 65 "Про затвердження Інструкції щодо оформлення охоронних зобов'язань на території та об'єкти природно-заповідного фонду", зареєстрований в Мін'юсті 13.03.2013 за № 404/22936;

розроблено та затверджено Мінприроди наказ від 09.09.2013 №382 "Про затвердження форми звіту діяльності служби державної охорони природно-заповідного фонду", зареєстрований в Міністерстві юстиції України 24.09.2013 за №1640/24172;

розроблено та затверджено наказом Мінприроди від 12.07.2013 № 309 "Методичні рекомендації щодо розробки Положень про території та об'єкти природно-заповідного фонду України";

розроблено та затверджено Мінприроди наказ від 23.06.2014 №192 "Про затвердження Положення про службове посвідчення працівника служби державної охорони природно-заповідного фонду України та зразка такого посвідчення", зареєстрований в Міністерстві юстиції України 10 липня 2014 року за № 793/25570;

розроблено та затверджено Мінприроди наказ від 21.08.2014 № 273 "Про внесення змін до наказу Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 06 липня 2005 року № 245", яким затверджено у новій редакції Положення про Проекти організації територій природного заповідника, біосферного заповідника, національного природного парку, регіонального ландшафтного парку;

розроблено та затверджено Мінприроди наказ від 11.09.2014 № 283 «Про внесення змін до наказу Мінприроди від 20.10.2000 № 171 «Про затвердження Знаків розрізнення, зразків, порядку та норм носіння форменого одягу працівниками служби державної охорони природно-заповідного фонду України», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 26.09.2014 за № 1170/25947.

2.3. Регулювання використання природних ресурсів та регламентація діяльності в межах ПЗФ

З метою приведення у відповідність до вимог Закону України "Про природно-заповідний фонд України" протягом 2010-2014 років затверджено 353 положення про новостворені території та об'єкти ПЗФ та у новій редакції положення для існуючих територій та об'єктів ПЗФ.

У період з 2010 по 2014 роки Мінприроди розглянуто та затверджено 25 Проектів організації територій національних природних парків, охорони, відтворення та рекреаційного використання їх природних комплексів і об'єктів (Азово-Сиваський, "Великий Луг", "Сколівські Бескиди", Ужанський, "Гомільшанські ліси", "Вижницький", "Подільські Товтри", Яворівський, "Деснянсько-Старогутський", "Гуцульщина", Ічнянський, "Великий Луг", Мезинський, "Прип'ять-Стохід", Приазовський, "Хотинський", "Дермансько-Острозький", "Олешківські піски", "Пирятинський", Гетьманський, "Бузький Гард", "Голосіївський", "Зачарований край", Галицький, "Нижняосульський"), 6 Проектів організації територій природних заповідників та охорони їх природних комплексів ("Розточчя", "Дніпровсько-Орільський", Український степовий (відділення – Хомутівський степ), "Сланецький степ", Опукський, "Горгани"), Проект організації території Дунайського біосферного заповідника та охорони його природних комплексів та Проект організації території Хорольського ботанічного саду.

Проведено роботу, в результаті якої погоджено 2 Проекти організації територій для відділень Нікітського ботанічного саду загальнодержавного значення (ДП "Дослідне господарство "Приморське" та Степове відділення), 3 Проекти організації територій зоологічних парків загальнодержавного значення (Київський, Миколаївський, Одеський), Проект організації території дендрологічного парку загальнодержавного значення "Софіївка", 2 Проекти утримання та реконструкції парків-пам'яток-садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення ("Полтавський міський парк", "Гурзуфський").

На цей час Мінприроди забезпечується здійснення розробки 12 Проектів організації територій національних природних парків, охорони, відтворення та рекреаційного використання їх природних комплексів і об'єктів ("Святі Гори", "Синевир", "Чарівна гавань", "Меотида", "Черемоський", "Верховинський", "Дворічанський", "Слобожанський", "Тузловські лимани", "Білобережжя Святослава", "Кременецькі гори", "Джарилгацький") і Проект організації території природного заповідника "Древлянський" та охорони його природних комплексів.

Проект організації території Нижньодністровського національного природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів та Проекти організації територій Казантипського і Поліського природних заповідників та охорони їх природних комплексів доопрацьовуються після зауважень, наданих Мінприроди.

Затверджено 777 лімітів на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів ПЗФ. Слід відмітити, що до січня 2010 року використання

природних ресурсів у межах природних заповідників, зокрема заготівля деревини під час проведення санітарних та інших природоохоронних рубок, здійснювалося без залучення Мінприроди до цього процесу.

У січні 2010 року до Закону України "Про природно-заповідний фонд України" було внесено зміни, зокрема статтю 9-1, відповідно до якої, спеціальне використання природних ресурсів у межах природних заповідників здійснюється в межах ліміту на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів ПЗФ, затвердженого Мінприроди, а також на підставі дозволів, що видаються органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища Автономної Республіки Крим та територіальними органами центрального органу виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища.

На виконання вимог цієї статті Мінприроди розпочало у 2011 році здійснювати розгляд та затвердження лімітів на заготівлю деревини під час проведення рубок у природних заповідниках і уже у 2012 році всі природні заповідники були охоплені цим процесом.

Загальний обсяг заготівлі деревини в природних заповідниках у 2010 році становив 35,6 тис. м³, а у 2013 лише 2,1 тис. м³

2.4. Встановлення меж та забезпечення правовстановлюючими документами на території ПЗФ

Забезпечується координація робіт із землеустрою щодо встановлення в натурі (на місцевості) меж територій та об'єктів ПЗФ.

Станом на 20.12.2014, згідно даних Держземагентства, межі територій та об'єктів ПЗФ встановлені в натурі (на місцевості) на площі 865,1 тис. га (24,4 %), з них:

загальнодержавного значення – 628,1 тис. га (17,7 %);
місцевого значення – 237,0 тис. га (6,7 %).

Документи, що посвідчують право користування земельними ділянками ПЗФ, оформлені на площу 491,2 тис. га (14 %), в тому числі по об'єктах загальнодержавного значення – на площу 458,2 тис. га (13 %) та по об'єктах місцевого значення – на площу 33,0 тис. га (1 %).

2.5. Сучасний стан наукової та науково-технічної діяльності в установах ПЗФ

Природні заповідники, біосферні заповідники та національні природні парки, ботанічні сади, дендрологічні парки та зоологічні парки загальнодержавного значення є науково-дослідними установами загальнодержавного значення, а біосферні заповідники – і міжнародного значення. Ботанічним садам та дендрологічним паркам місцевого значення у встановленому порядку може бути надано статус науково-дослідної установи (ст. 15, 17, 20, 31, 33 та 35 Закону України "Про природно-заповідний фонд України").

Наукова діяльність в установах ПЗФ здійснюється у відповідності до статей 8, 9, 12, 15-17, 19, 20, 41-43, 59 та 66 Закону України "Про природно-

заповідний фонд України", а також відповідно до Положення про наукову діяльність заповідників і національних природних парків України, яке затверджено наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 09.08.2000 №103 та зареєстровано в Мінюсті 27.08.2000 №548/4769В та в межах виконання Програми Літопису природи, яка затверджена спільним наказом Мінекоресурсів та НАН України від 25.11.2002 №465/430.

Науково-дослідна робота на територіях установ ПЗФ проводиться з метою вивчення природних процесів, забезпечення постійного спостереження за їх змінами, екологічного прогнозування, розробки наукових основ охорони, відтворення та використання природних ресурсів та особливо цінних об'єктів (ст. 41 Закону України "Про природно-заповідний фонд України"), для забезпечення збереження, охорони та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу (ст. 10 та 11 Закону України «Про Червону книгу України»).

Установи ПЗФ здійснюють наукову роботу також на територіях заказників, пам'яток природи, заповідних урочищ та інших територіях і об'єктах ПЗФ в регіоні, де не створені спеціальні наукові підрозділи (ст. 15 та 42 Закону України "Про природно-заповідний фонд України") та первинний облік кадастрових відомостей щодо територій та об'єктів ПЗФ (ст. 59 Закону України "Про природно-заповідний фонд України").

Напрями наукових робіт на територіях установ ПЗФ визначаються з урахуванням міжнародних програм (ст. 19 Закону України "Про природно-заповідний фонд України"), програм і планів, що затверджуються НАН України та центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, та які здійснюють координацію наукових досліджень на територіях установ ПЗФ (ст. 42 Закону України "Про природно-заповідний фонд України").

Положення про наукову діяльність заповідників і національних природних парків України, яке затверджено наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 09.08.2000 №103 та зареєстровано в Мінюсті 27.08.2000 №548/4769В визначає основні напрями організації діяльності наукових відділів та науково-технічної ради установи, порядок ведення Літопису природи та взаємодії заповідників і національних природних парків з сторонніми науковими організаціями та спеціалістами з питань проведення НДР на природно-заповідних територіях.

Основною формою узагальнення результатів наукових досліджень та спостережень за станом і змінами природних комплексів, виконаних у природних заповідниках, біосферних заповідниках та національних природних парках, є їх Літописи природи, матеріали яких використовуються для оцінки стану навколишнього природного середовища, розроблення заходів щодо охорони та ефективного використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.

В межах виконання Програми Літопису природи установи ПЗФ Мінприроди щорічно виконують науково-дослідні роботи з вивчення стану збереження, біології та інвентаризації видів флори та фауни, рослинності,

об'єктів неживої природи: ґрунтів, гідрологічних та геологічних об'єктів, проводяться фенологічні дослідження, метеоспостереження тощо.

Протягом 2014 року в установах ПЗФ, що знаходяться у підпорядкуванні Мінприроди, працювало близько 192 наукових співробітників. За результатами їхньої роботи у 2013 році підготовлено 44 томи Літописів природи у середньому по 300 сторінок, опубліковано 407 наукових публікацій, серед них 5 монографій, а також 152 наукові рекомендації щодо здійснення природоохоронної діяльності, розроблені плани заходів щодо збереження рідкісних видів флори та фауни, створення нових територій та об'єктів ПЗФ, постійно здійснюються біотехнічні заходи. У 2014 році установами ПЗФ організовано та проведено 6 Міжнародних науково-практичних конференцій з метою активізації наукової діяльності та залучення сторонніх фахівців до науково-дослідних робіт на територіях ПЗФ.

2.6. Організація та здійснення екологічної освітньо-виховної діяльності в установах ПЗФ

Одним з основних завдань установ ПЗФ є поширення екологічних знань. Всі заповідники та національні природні парки, що знаходяться в підпорядкуванні Мінприроди постійно проводять заходи з екологічної освітньо-виховної діяльності відповідно до щорічних планів та в межах виділеного фінансування. З метою виконання поставлених завдань в установах ПЗФ створюються підрозділи з еколого-освітньої діяльності. У середньому в установах працює по 2-3 фахівця з екоосвіти, водночас до цієї діяльності залучені інші фахівці установ (науковці, технічний персонал, керівництво). В рамках здійснення екологічної освітньо-виховної діяльності постійно проводяться екологічні акції, фестивалі, виставки, уроки, лекції, бесіди, круглі столи, наради тощо. Для підвищення ефективності здійснення екологічної освітньо-виховної діяльності створюються екостежки, екоосвітні центри, музеї або музейні кімнати. Окремим напрямком діяльності є видання екоосвітньої літератури, буклетів, газет та журналів. Установи постійно висвітлюють питання охорони природи у місцевих та загальнодержавних засобах масової інформації та на Інтернет сайтах і соціальних мережах.

В середньому кожна установа ПЗФ за рік проводить 8 масштабних еколого-освітніх акцій, бере участь або організовує 1 фестиваль, 2 виставки, 36 уроків, 20 лекцій, більше 150 бесід, 6 круглих столів, 2 екоосвітні стежки.

Установами ПЗФ здійснюються ціленаправлена діяльність щодо організації та проведення екологічної освітньо-виховної діяльності. В установах ПЗФ, що знаходяться у підпорядкуванні Мінприроди працює 102 фахівці з екоосвіти, діють 37 екоосвітніх центрів, музеїв або музейних кімнат які є осередками проведення екологічно-просвітницької діяльності.

Протягом 2014 року установами ПЗФ проведено понад 450 екоосвітніх акцій, свят та фестивалів, прочитано 800 уроків та лекцій. Діють 150 обладнаних екостежок якими постійно проводяться екскурсії. За участі та організації фахівців установ ПЗФ діють 57 шкільних та студентських екологічних гуртків.

2.7. Заходи з рекреаційної та туристичної діяльності

Організація туризму є системним міжсекторальним явищем, що включає групу взаємопов'язаних, взаємодіючих та взаємозалежних елементів і зв'язків між ними, яка формує єдину функціонуючу структуру.

Території національних природних та регіональних ландшафтних парків, біосферних заповідників є «дестинаціями», тобто географічними територіями, які є привабливими для туристів завдяки наявності унікальних або специфічних туристсько-рекреаційних ресурсів та відповідної інфраструктури, доведених до споживачів у вигляді готового туристичного продукту з метою задоволення їх найрізноманітніших потреб. Іншими словами, це місце призначення туриста, де він має реалізувати мету своєї подорожі.

Разом з тим, необхідно звертати особливу увагу на загрози навколишньому середовищу в наслідок розвитку масового туризму, управління потоками відвідувачів, визначення дружніх до природи та не дружніх видів туризму, запровадження технологій зниження негативного впливу на природне середовище.

Завданнями установ ПЗФ є, перш за все, організація туристичних потоків таким чином, щоб забезпечити збереження природи, спільне формування якісного туристичного продукту, сприяння соціально-економічному розвитку місцевості, формування екологічної та національної свідомості населення.

Серед територій та об'єктів ПЗФ найбільшого розвитку рекреаційна та туристична діяльність набула в біосферних заповідниках, національних природних і регіональних ландшафтних парках.

У біосферних заповідниках та національних природних парках уже створено близько двохсот екологічних стежок протяжністю декілька тисяч кілометрів, еколого-інформаційні центри, музеї природи, спеціально облаштовані місця для відпочинку.

Основними видами туристично-рекреаційних послуг, які надають національні природні та регіональні ландшафтні парки, є: екскурсії екологічними стежками, відвідання музеїв та еколого-інформаційних центрів, любительська та спортивна рибалка, спуск річкою на плотах, човнах, прогулянки на велосипедах, конях, спостереження за птахами, звірами тощо.

Разом із традиційними видами відпочинку, на природоохоронних територіях розробляються нові туристичні напрямки: спостереження за птахами, інтерпретація природи, фотополювання, волонтерський туризм тощо.

Основними напрямками роботи в організації туристичної діяльності на території національних природних та регіональних ландшафтних парків, біосферних заповідників на сучасному етапі є:

організація постійної тісної співпраці між всіма учасниками формування туристичного продукту (туроператорами) та тими, хто надає туристичні послуги (турагентами);

формування якісного туристичного продукту для окремих цільових груп населення (відвідувачів/туристів), різних сезонів, різної тривалості;

підвищення якості надання туристичних послуг, мобільності і технологій;

використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та соціальних медіа;

системний розвиток туризму та розбудова туристичної інфраструктури на природоохоронних територіях;

сприяння розвитку туризму та розбудова туристичної інфраструктури на територіях, що прилягають до національних природних та регіональних ландшафтних парків, біосферних заповідників;

уніфікація менеджменту та маркетингу;

організація на постійній основі волонтерських та соціальних програм;

постійна пропаганда екологічної та природоохоронної діяльності серед відвідувачів національних парків та туристів, що подорожують по його території завчасно розробленими маршрутами.

2.8. Забезпечення фінансування установ ПЗФ Мінприроди в 2013-2014 роках

Утримання установ ПЗФ, які підпорядковані Мінприроди здійснюється із загального фонду державного бюджету за бюджетною програмою 2401270 "Здійснення природоохоронних заходів" через головного розпорядника бюджетних коштів – Мінприроди.

Установи ПЗФ, підпорядковані Мінприроди, також фінансуються з Державного фонду охорони навколишнього природного середовища згідно із переліком видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів, який затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17.09.1996 № 1147, а саме з таких напрямків:

проведення спеціальних заходів, спрямованих на запобігання знищенню чи пошкодженню природних комплексів територій та об'єктів ПЗФ;

зміцнення матеріально-технічної бази, придбання спеціального обладнання, транспортних засобів і засобів зв'язку, віднесених до організацій заповідників та інших природоохоронних установ, будівництво, обладнання, реконструкція і розширення приміщень;

розроблення проектної та проектно-конструкторської документації;

розроблення проектів створення територій і об'єктів ПЗФ та організації їх територій.

Обсяг виділення коштів на утримання та здійснення природоохоронних заходів

Джерело	2010	2011	2012	2013	2014
Загальний фонд	61108,560	74673,200	134425,5	138701,8	114451,40
Державний фонд охорони навколишнього природного середовища	10580,034	33001,81	99238,463	94635,574	28697,476

Відповідно до Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про державний бюджет України на 2014 рік" видатки по загальному фонду становлять 114451,4 тис. грн, або 87% асигнувань, що унеможливило належне функціонування 41 установи ПЗФ.

2.9. Основні результати діяльності служби державної охорони ПЗФ

Статтею 61 Закону України "Про природно-заповідний фонд України" визначено, що служба державної охорони ПЗФ України має статус правоохоронного органу.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 14.07.2000 №1127 "Про службу державної охорони природно-заповідного фонду України" до складу служби державної охорони ПЗФ України входять служби охорони природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, ботанічних садів, дендрологічних парків, зоологічних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення та регіональних ландшафтних парків.

До складу служб державної охорони територій та об'єктів ПЗФ входять керівники адміністрацій територій та об'єктів ПЗФ, працівники підрозділів охорони та інших підрозділів цих адміністрацій згідно з визначеного зазначеною постановою Кабінету Міністрів України Переліку.

Управління службою державної охорони ПЗФ України здійснює Мінприроди.

Законодавчих підстав для формування спеціального окремого органу управління службою державної охорони ПЗФ на даний час у Мінприроди не має. Разом з тим, з метою формування єдиної структури служби державної охорони ПЗФ України, розглядається питання щодо формування служби державної охорони ПЗФ у складі, як адміністрацій територій та об'єктів ПЗФ, так і у складі Мінприроди, як центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони та використання ПЗФ. Впровадження відповідних змін до законодавства дасть змогу встановити вертикаль структури підпорядкування служби державної охорони ПЗФ України Міністерству екології та природних ресурсів.

З метою приведення у відповідність до постанови Кабінету Міністрів України від 05.04.2012 № 283 "Про внесення змін до Положення про службу державної охорони природно-заповідного фонду України" нормативно-правових актів виданих Мінприроди розроблено проект наказу Мінприроди "Про затвердження Інструкції про порядок придбання, зберігання, обліку, перевезення і використання відомчої зброї та бойових припасів до неї в спеціальних адміністраціях територій та об'єктів ПЗФ, що належать до сфери управління Міністерства екології та природних ресурсів України", яким передбачено скасування наказу Міністерства екології та природних ресурсів України від 29 листопада 2002 року № 478 "Про затвердження Видів та норм забезпечення зброєю і спеціальними засобами працівників служби державної охорони ПЗФ України, Інструкції про порядок придбання, зберігання, обліку,

перевезення, використання та застосування бойової нарізної вогнепальної зброї, гладкоствольної вогнепальної зброї, бойових припасів до зброї, а також спеціальних засобів працівниками служби державної охорони установ ПЗФ, підпорядкованих Міністерству екології та природних ресурсів України", зареєстрований в Міністерстві юстиції України 19 грудня 2002 року за № 987/7275, а також з метою встановлення Переліку посад працівників служби державної охорони ПЗФ України, яким надається право під час виконання службових обов'язків зберігати, носити та використовувати відомчу зброю та спеціальні засоби та Переліку відомчої зброї та спеціальних засобів, що надаються для використання працівникам служби державної охорони ПЗФ України розроблено проект наказу Мінприроди "Про відомчу зброю та спеціальні засоби для працівників служби державної охорони природно-заповідного фонду України".

Притягнення порушників режиму територій та об'єктів ПЗФ до відповідальності

Станом на 15.10.2014 в установах ПЗФ Мінприроди нараховується 1459 працівників, що входять до складу служби державної охорони ПЗФ України; в установах Держлісагенства – 382; в установах НАН України – 75; в установах НААН України – 22; в установі КНУ ім. Т.Шевченка – 14; в установі Міносвіти – 13; в установах місцевих органів влади – 147. Всього до складу служби державної охорони ПЗФ України входять 2112 працівників установ ПЗФ.

За 9 місяців 2014 року працівниками служб охорони установ ПЗФ було проведено 5748 природоохоронних рейдів та 863 спільних рейдів з контролюючими органами. Виявлено 1557 порушень природоохоронного законодавства, складено 1047 протоколів про адміністративні правопорушення, видано 176 приписів про усунення виявлених порушень та передано до правоохоронних органів 194 матеріали щодо притягнення порушників до кримінальної відповідальності.

Згідно з рішеннями судів, відповідно до складених протоколів про адміністративні правопорушення, на порушників режиму територій установ ПЗФ було накладено штрафів на загальну суму 87,13 тис. грн., з яких протягом даного періоду стягнуто 85,38 тис. грн.

Встановлено, що фізичними, юридичними та невстановленими особами було нанесеної шкоди природним комплексам та об'єктам установ ПЗФ на загальну суму 4364,33 тис. грн.

Адміністраціями установ ПЗФ було подано до суду 183 позовні заяви на відшкодування завданої шкоди на загальну суму 529,24 тис. грн. З них, за рішеннями судів правопорушниками було відшкодовано протягом періоду 153,54 тис. грн.

У межах територій установ ПЗФ фонду у правопорушників було вилучено 624 предмети і знаряддя незаконного використання природних ресурсів, 2890 предметів і знарядь незаконного використання природних ресурсів було вилучено без встановлення правопорушників.

2.10. Заходи зі створення (розширення) територій та об'єктів ПЗФ

Протягом 2010 – 2013 років відбулося збільшення площі територій ПЗФ шляхом створення нових та розширення існуючих територій і об'єктів ПЗФ на площі, що складає 399,44 тис.га, або 0,68 % території держави (таблиця 1).

У 2014 році Указом Президента України від 01.05.2014 № 446 територію національного природного парку "Голосіївський" розширено на 6462,62 га за рахунок земель Київського комунального об'єднання зеленого будівництва та експлуатації зелених насаджень міста "Київзеленбуд".

На сьогодні ведеться робота щодо створення нових та розширення існуючих територій і об'єктів ПЗФ загальною площею близько 600 тис. гектарів.

Розроблено та знаходиться на стадії погодження із заінтересованими місцевими органами влади і самоврядування, користувачами земельних ділянок матеріали до проектів створення 6 територій ПЗФ загальнодержавного значення загальною площею 280 тис. гектарів.

Розробляються матеріали до проектів створення/розширення низки територій та об'єктів ПЗФ в різних областях України загальною площею близько 300 тис. гектарів.

Ведеться робота щодо погодження таких проектів указів Президента України щодо створення нових/розширення існуючих територій та об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення:

1. "Про території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення" (створення 3-х об'єктів та розширення 1-го).

2. "Про території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення" (створення 17-и об'єктів).

3. "Про розширення природного заповідника "Єланецький степ" (розширення території заповідника в Миколаївській області на 1335 га).

4. "Про створення Чорнобильського біосферного заповідника" загальною площею 227 тис. га.

5. "Про створення національного природного парку "Кремінські ліси" (Луганська область, 7 тис.га) – Держлісагентство непогоджує не зважаючи на неодноразові доручення Президента та Уряду України.

Здійснюються роботи щодо:

створення таких національних природних парків: "Нижньодніпровський" площею 80 тис. га, "Нобельський" площею 15 тис. га, "Дніпровсько-Тетерівський" площею 30 тис. га, "Соколині гори" - 10 тис. га, "Верхнє Побожжя" - 8 тис. га, "Західне Побужжя" - 10 тис.га, "Холодний яр", "Бойківщина", "Дністрвський-Чайковицький", Поліського біосферного заповідника;

розширення таких національних природних парків: "Олешківські піски", "Нижньосульський", "Кременецькі гори", "Черемоський", "Дністровський каньйон", "Верховинський", "Вижницький", "Дворічанський", Ужанський, Карпатський тощо.

**Розподіл кількості га площі території і об'єктів природно-заповідного фонду
України за адміністративними одиницями (2010-2013 роки)**

Адміністративні і одиниці	01.01.2010			01.01.2011			01.01.2012			01.01.2013			01.01.2014		
	од.	га	%	од.	га	%	од.	га	%	од.	га	%	од.	га	%
Вінницька	375	51063,3	1,9	395	51756,1	1,9	400	54181,9	2,0	403	54428,4	2,1	406	59511,5	2,3
Волинська	375	199198,8	9,9	376	222216,2	11	380	222354,1	11,0	384	219727	10,9	384	219244,1	10,9
Дніпропетровська	134	49725,8	1,6	139	57060,6	1,8	149	68447,8	2,1	156	74408,7	2,3	172	89392,9	2,8
Донецька	108	91252,5	3,4	112	91759	3,5	112	91759,1	3,5	114	91830,8	3,5	117	92959,2	3,5
Житомирська	203	126266,7	4,2	211	132105,9	4,4	213	135303,9	4,5	221	136582	4,6	221	136582	4,6
Закарпатська	451	167670,9	13,2	453	171417,3	13,4	456	176352,5	13,8	484	177521,8	13,9	459	177487,8	13,9
Запорізька	313	70176,8	2,6	314	121800,7	4,5	313	122000,6	4,5	316	122152,1	4,5	331	123228,8	4,5
Івано-Франківська	507	205743,1	14,8	509	217787,6	15,6	472	216038,5	15,5	516	218825,2	15,7	517	218825,6	15,7
Київська	168	100040	3,6	182	103838,7	3,7	187	111766,2	4,0	194	112134,2	4,0	194	112136,4	4,0
Кіровоградська	188	35178,4	1,4	197	36283	1,5	207	97304,7	4,0	215	98524,2	4,0	221	99408,2	4,0
А.Респ.Крим	152	145273,4	5,5	155	150607,4	5,8	181	177720,4	6,8	183	216252,9	8,3	196	219310,3	8,4
Луганська	141	78177,5	2,9	150	80893	3	158	83852,2	3,1	168	87970,4	3,3	183	91187,4	3,4
Львівська	326	132692,8	6,1	329	146746,9	6,7	347	146784,7	6,7	347	146785,2	6,7	347	146778,8	6,7
Миколаївська	130	71803,2	2,9	133	72105,2	2,9	134	74492,3	3,0	134	74493,1	3,0	140	75450,3	3,1
Одеська	117	116375,4	3,5	120	144320	4,3	120	145445,1	4,4	124	150842,9	4,5	123	150842,9	4,5
Полтавська	363	130702,3	4,5	370	133134,3	4,6	384	142426,8	5,0	384	142426,9	5,0	387	142404,2	5,0
Рівненська	306	177682,5	8,8	306	177249,1	8,8	309	177567,5	8,6	310	172692,5	8,6	310	172692,5	8,6
Сумська	247	173854	7,3	250	175534,8	7,4	256	176239,3	7,4	256	176239,3	7,4	260	176300,9	7,4
Тернопільська	562	120966,2	8,8	573	122216,7	8,8	585	122565,1	8,9	597	122626,1	8,9	599	122614,2	8,9
Харківська	237	65701,2	2,1	238	72699,2	2,3	240	72858,1	2,3	241	73842,2	2,4	242	74151,3	2,4

Адміністративні ї одиниці	01.01.2010			01.01.2011			01.01.2012			01.01.2013			01.01.2014		
	од.	га	%	од.	га	%	од.	га	%	од.	га	%	од.	га	%
Херсонська	78	216150,6	7,6	79	224171	7,9	79	224171	7,9	79	224171	7,9	79	224171,0	7,9
Хмельницька	491	306138,9	14,8	491	306138,3	14,8	499	306473,1	14,9	517	306477,1	14,9	522	312476,7	15,2
Черкаська	492	57013	2,7	500	60634,7	2,9	520	60910,5	2,9	521	63087,5	3,0	522	63095,3	3,0
Чернівецька	330	96448,1	11,9	331	103567,3	12,8	331	103598,5	12,8	331	103598,5	12,8	331	103598,6	12,8
Чернігівська	654	244439,4	7,7	656	244665,1	7,7	656	244665,6	7,7	656	244662,6	7,7	656	244662,6	7,7
м. Київ	148	12055,2	14,4	159	12054,6	14,4	172	12452,54	14,9	172	12452,3	14,9	172	12444,7	14,9
м. Севастополь	11	26157,1	30,3	11	26157,1	30,3	11	26157,1	30,3	11	26157,1	30,3	12	26157,1	30,3
Всього:	7607	3267947	5,4	7739	3459353,2	5,7	7858	3588889,7	5,9	8032	3650912,1	6,05	8101	3667388,0	6,08
Чорне море	1	402500		1	402500		1	402500		1	402500		1	402500	

2.11. Сучасний стан та розвиток природоохоронних територій міжнародного значення

Водно-болотні угіддя міжнародного значення

У Списку водно-болотних угідь міжнародного значення, що формується на виконання Рамсарської конвенції про водно-болотні угіддя, знаходяться 33 українські водно-болотні угіддя загальною площею біля 678 тис. га. З них, - 22 водно-болотних угіддя отримали статус міжнародних у 1995 році, та 11 угідь – у 2004 році.

Крім того, прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2011 № 147-р та від 21.09.2011 № 895-р, від 24.10.2012 № 818-р про погодження надання 19 водно-болотним угіддям України загальною площею 59 тис.га статусу водно-болотних угідь міжнародного значення. Відповідні матеріали надіслано до Секретаріату Рамсарської конвенції для включення зазначених угідь до Списку водно-болотних угідь міжнародного значення. Наразі завершується доопрацювання зауважень Секретаріату Рамсарської конвенції щодо надісланих інформаційних листів угідь.

План заходів щодо впровадження Рамсарської конвенції в Україні на період до 2015 року був затверджений наказом Мінприроди від 17.07.2012 № 352.

У 2014 році було підготовлено та надіслано до Секретаріату Рамсарської конвенції Національну доповідь України про збереження водно-болотних угідь.

Транскордонне співробітництво шляхом створення транскордонних біосферних резерватів та об'єктів Всесвітньої природної спадщини

Україна бере участь у транскордонному природоохоронному співробітництві в рамках виконання заходів Програми ЮНЕСКО "Людина і Біосфера" і Конвенції про захист всесвітньої культурної та природної спадщини шляхом створення транскордонних біосферних резерватів та об'єктів Всесвітньої природної спадщини відповідно.

Головною метою створення транскордонних біосферних резерватів (ТБР) є розвиток міждержавного співробітництва з вирішенням питань спільного інтересу щодо забезпечення сталого соціально-економічного розвитку територій із збереженням в їх межах природних комплексів і об'єктів.

У 90-роках створено два ТБР – Дунайський біосферний заповідник (Одеська область) увійшов до складу українсько-румунського ТБР "Дельта Дунаю", Ужанський національний природний парк (Закарпатська область) разом з регіональним ландшафтним парком "Надсянський" (Львівська область) стали частиною українсько-польсько-словацького ТБР "Східні Карпати".

Українсько-польсько-білоруський ТБР "Західне Полісся" був започаткований у 2012 році. До складу ТБР "Західне Полісся" з українського боку увійшов Шацький біосферний резерват, створений на базі Шацького національного природного парку та прилеглих територій площею 75 тис. га.

У червні 2011 року ЮНЕСКО прийнято рішення про включення біосферного резервату "Розточчя" (Україна) до Всесвітнього списку біосферних

резерватів ЮНЕСКО. Польській стороні запропоновано поновити роботи щодо створення своєї частини майбутнього транскордонного українсько-польського біосферного резервату в регіоні Розточчя відповідно до попередніх домовленостей керівництв Львівської області України та Люблінського воєводства Польщі. Наразі розробляється спільна номінація щодо створення українсько-польського біосферного резервату "Розточчя".

Також проводяться консультації щодо створення ТБР у басейні ріки Тиса (Україна-Угорщина), у Марамороських Карпатах (Україна-Румунія), у басейні ріки Дністер (Україна-Молдова) та у басейні ріки Прип'ять (Україна-Білорусь).

До Всесвітньої мережі біосферних резерватів від України включені також біосферні заповідники Чорноморський, "Асканія-Нова" та Карпатський.

З метою поліпшення управління та розвитку системи біосферних резерватів в Україні 1-3 жовтня 2014 року в Ужанському національному природному парку відбувся Міжнародний науково-практичний семінар "Розвиток системи біосферних резерватів в Україні".

В 2007 році у Список Всесвітньої природної спадщини рішенням 31-й сесії Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО включено транскордонний українсько-словацький природний об'єкт "Букові праліси Карпат", до складу якого з українського боку увійшли найцінніші ділянки Карпатського біосферного заповідника та Ужанського національного природного парку. Комітетом Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в ході 35-ої сесії у червні 2011 року прийнято рішення про розширення території об'єкту "Букові праліси Карпат" з включенням до його складу німецької частини та зміною назви об'єкту на "Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини".

13.05.2014 у м. Бонн (ФРН) підписано Спільну декларацію про наміри між Міністерством екології та природних ресурсів України, Федеральним міністерством навколишнього середовища, охорони природи та безпеки ядерних реакторів Федеративної Республіки Німеччини і Міністерством охорони навколишнього середовища Словацької Республіки щодо співпраці з охорони та управління спільним об'єктом Всесвітньої спадщини "Букові праліси Карпат і давні букові ліси Німеччини" (Україна, Словацька Республіка та Федеративна Республіка Німеччина). Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 № 819-р затверджено План заходів щодо забезпечення сталого розвитку і благоустрою гірських населених пунктів української частини українсько-словацько-німецького природного об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО "Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини".

Наразі здійснюється робота щодо подальшого розширення номінації ЮНЕСКО щодо букових лісів за рахунок низки інших добре збережених букових давніх лісів в Європі, у тому числі за рахунок тих, що знаходяться на територіях наших національних природних парків "Синевир", "Зачарований край", "Подільські Товтри", природних заповідників "Горгани" та "Розточчя".

2.12. Адаптація до законодавства ЄС

На виконання пункту 256 Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, на 2014-2017 роки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 № 847 (далі – План заходів) та статей 360-363, 365, 366, додатку XXX Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованої Законом України від 16.09.2014 № 1678-VII (далі – Угода) Україна взяла зобов'язання імплементувати положення Директиви Ради 92/43/ЄЕС від 21 травня 1992 р. про збереження природного середовища існування, дикої флори та фауни, із змінами і доповненнями, внесеними Директивами 97/62/ЄС, 2006/105/ЄС та Регламентом 2003/1882/ЄС протягом 4 років з дати набрання чинності Угоди.

Законодавством України закріплені вимоги щодо охорони флори і фауни та оселищ, які частково відповідають вимогам Директиви.

Окремі положення законодавства потребують внесення відповідних змін та доповнень. Необхідно внести зміни до законодавства, яке регулює питання створення та функціонування екологічної мережі або розробити та затвердити нове законодавство щодо екомережі та охорони оселищ, яке б відповідало вимогам Директиви, перш за все, в частині критеріїв формування екологічної мережі та вимог щодо забезпечення охорони оселищ.

В основі виділення територій, перспективних для включення до екологічної мережі ЄС NATURA 2000 відповідно до Директиви, лежить виділення оселищ (середовищ існування, біотопів тощо), яким характерна наявність відповідних складових (як біотичних, так і абіотичних), що визначають їхню особливу роль у збереженні умов виживання й розвитку популяцій видів, котрі потребують охорони. Цей підхід має обмежене застосування в Україні.

Законодавством України запроваджені дещо інші критерії до формування екологічної мережі, які визначені у Законі України "Про екологічну мережу України" від 24 червня 2004 р. № 1864-IV. Зокрема, підхід базується не на критерії виділення середовищ існування (оселищ) як основи вибору складових елементів екомережі, а екомережа створюється на базі територій та об'єктів ПЗФ як основи екомережі з подальшим залученням природоохоронних територій іншого статусу (водоохоронних, рекреаційних тощо).

Таким чином, необхідно внести пропозиції щодо оселищ до законодавства про ПЗФ, Зелену книгу України, Червону книгу України, а також до законодавства, що регулює питання створення та функціонування екологічної мережі, або розробити та затвердити нове законодавство щодо екомережі та охорони природних середовищ існування (оселищ), яке б відповідало вимогам Директиви, перш за все, в частині критеріїв формування екологічної мережі. Серед можливих рішень може бути запропоновано внести

зміни до Закону України "Про екологічну мережу України" у частині введення принципів та критеріїв виділення середовищ існування як основи вибору складових елементів екомережі, а також доповнити понятійний апарат, повноваження Кабінету Міністрів України та інших органів влади тощо. Функцію затвердження переліку оселищ, що підлягають особливій охороні, критеріїв для їх визначення та порядку визначення територій (ділянок), що мають важливе значення для екомережі, пропонується покласти на Уряд.

У частині охорони видів флори й фауни заходи, закріплені в законодавстві, відповідають вимогам Директиви. Окремі правові акти у сфері охорони тваринного та рослинного світу містять положення щодо охорони природних середовищ існування (оселищ), однак ці положення потребують деталізації та узгодження з нормами Директиви та Додатків до неї.

У частині участі громадськості та оцінки впливу на навколишнє середовище необхідно внести зміни до законів України "Про регулювання містобудівної діяльності" від 17 лютого 2011 р. № 3038-VI та "Про екологічну експертизу" від 09 лютого 1995 р. № 45/95-ВР з метою створення системи оцінки впливу на навколишнє середовище при прийнятті рішень про реалізацію проектів. Відсутність належної оцінки впливу проектів на природоохоронні території суперечить вимогам Директиви.

Чинний в Україні офіційний переклад Директиви потребує перегляду та уточнення щодо відповідності законодавства України окремим положенням Директиви.

Мінприроди підготовлено План імплементації Директиви Ради 92/43/ЄЕС від 21 травня 1992 р. про збереження природного середовища існування, дикої флори та фауни, із змінами і доповненнями, внесеними Директивами 97/62/ЄС, 2006/105/ЄС та Регламентом 2003/1882/ЄС.

Наказом Мінприроди від 16.10.2014 № 321 створено Робочу групу з охорони природи та забезпечено її роботу.

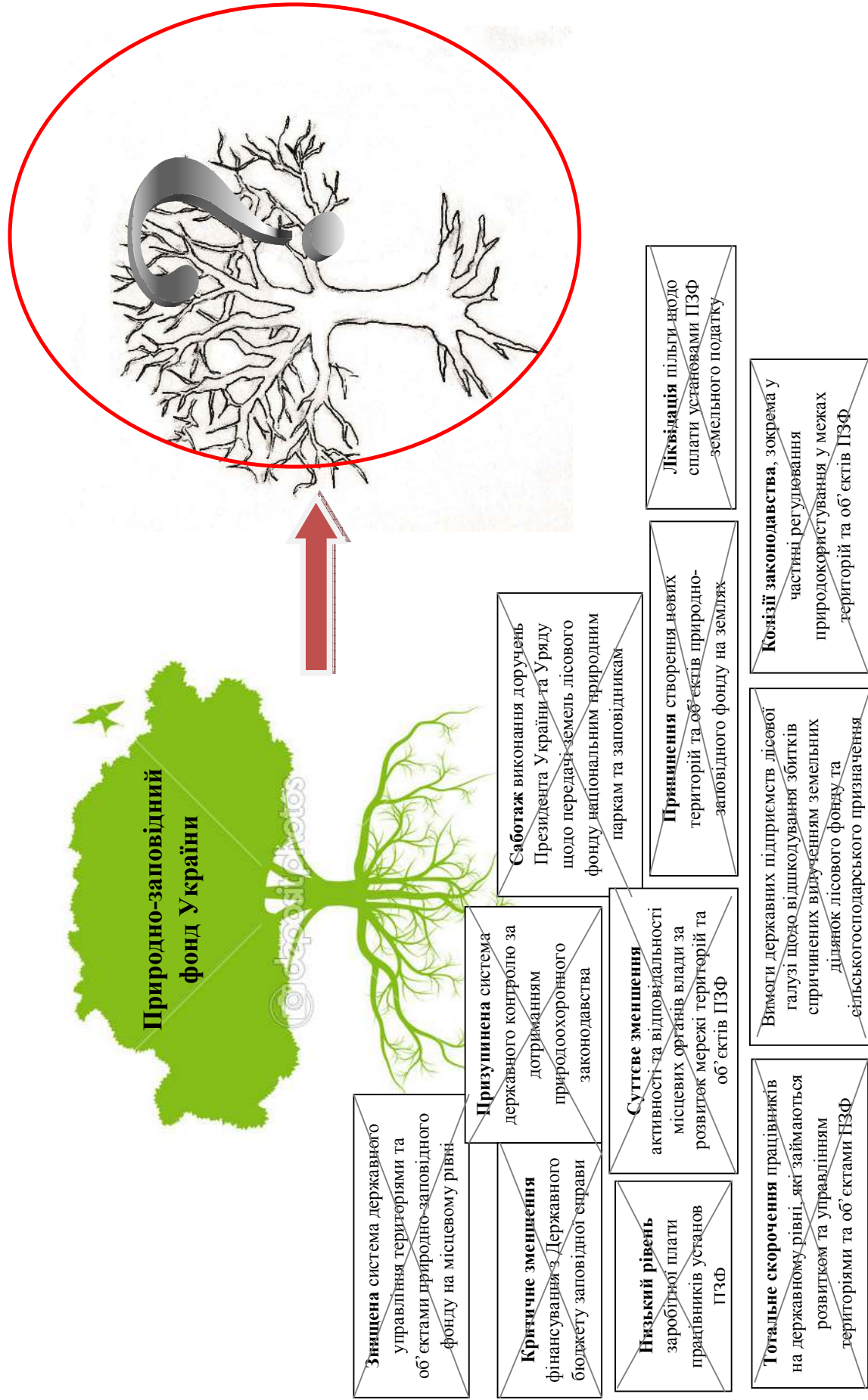
Організовано чотири наради робочої групи сектору "Охорона природи" Проекту ЄС, на яких опрацьовувалися проекти планів апроксимації до директив Європейського союзу 92/43/ЄЕС "Про збереження природних оселищ та видів природної фауни і флори" та 79/409/ЄЕС "Про охорону природних видів птахів".

Підготовлено, видано та розповсюджено буклет "Охорона природи: короткий опис Директив ЄС та графік їх реалізації".

4. КРИЗОВІ ЯВИЩА У ЗАПОВІДНІЙ СПРАВІ

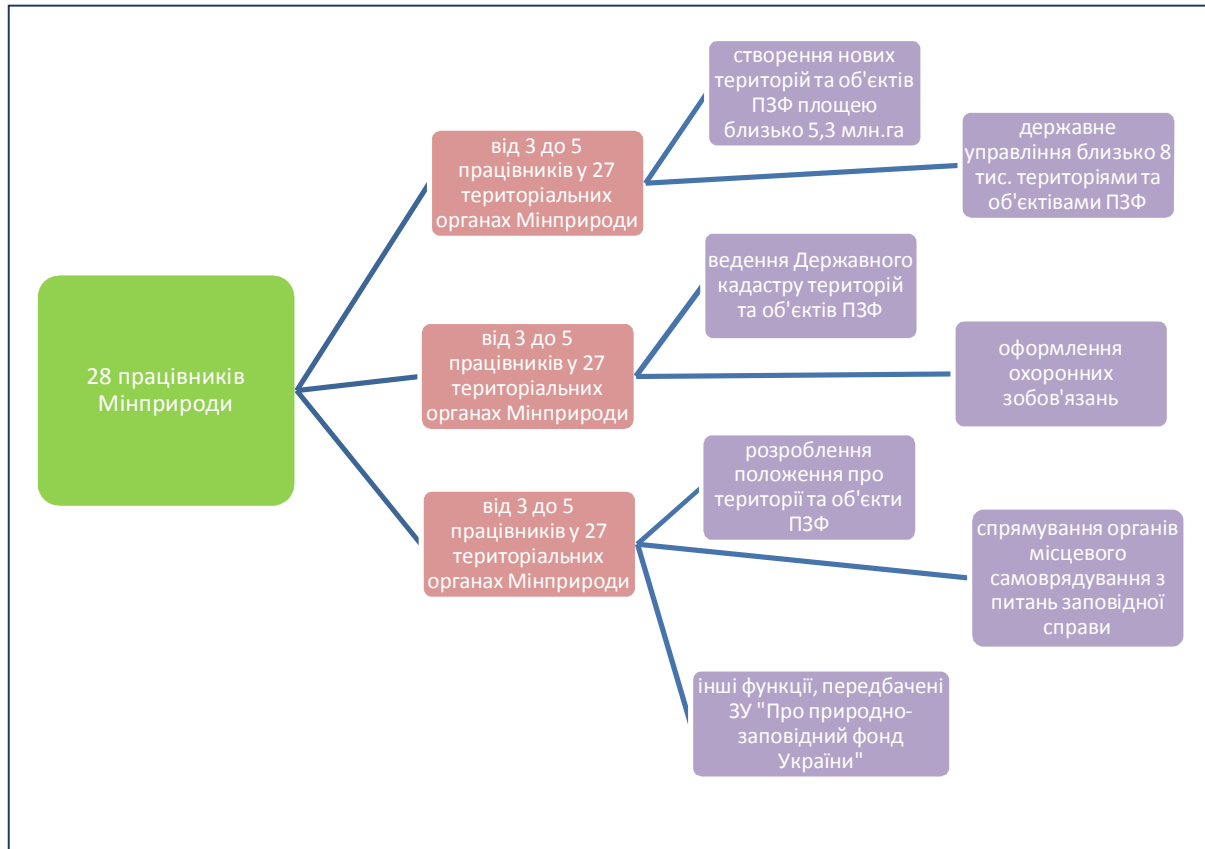
Кризові явища у заповідній справі

1. Знищена система державного управління територіями та об'єктами ПЗФ на місцевому рівні.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 13.03.2013 № 159 територіальні органи Мінприроди припинили виконання своїх повноважень і були ліквідовані.

Структура державного управління заповідною справою до 2010 року

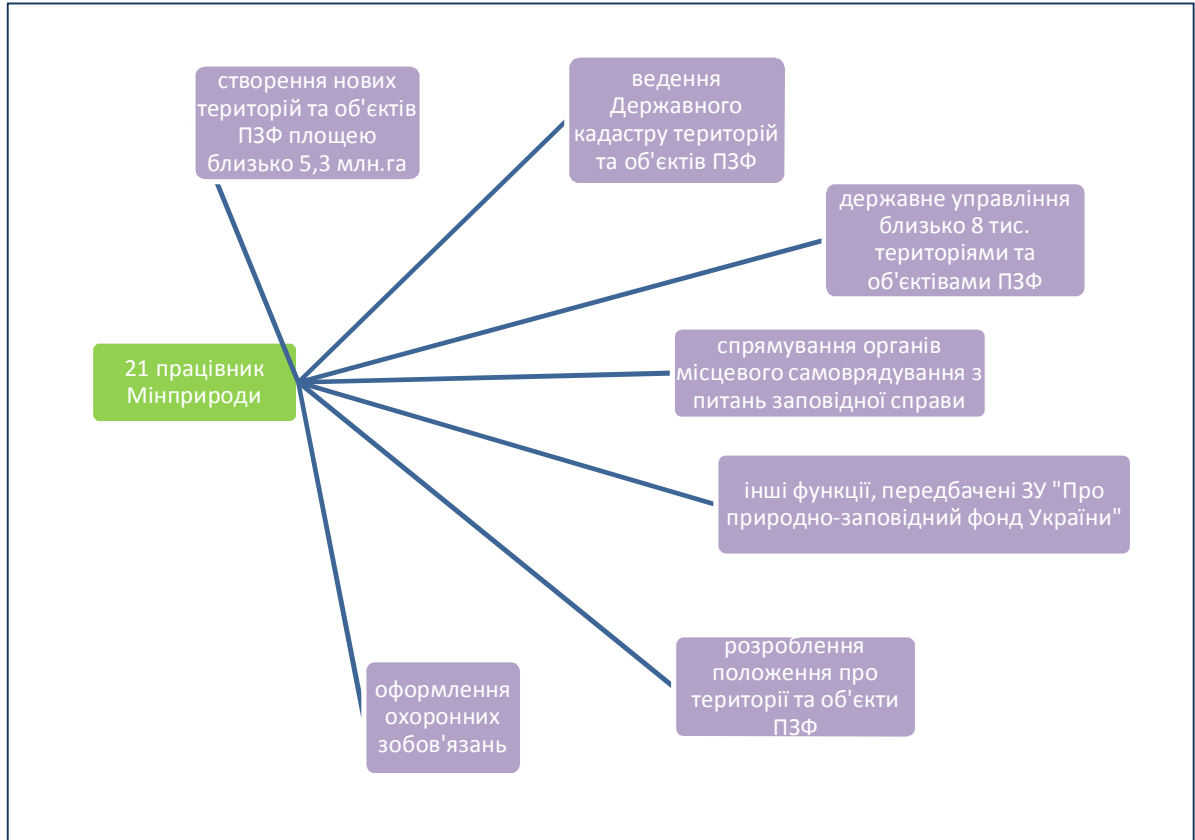
Законом України від 16.10.2012 № 5456-VI "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні" зміни у Закон України "Про природно-заповідний фонд України" не внесено.

Таким чином, питання щодо передачі повноважень, визначених Законом України "Про природно-заповідний фонд України", від територіальних органів центрального органу виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям законодавчо не врегульоване. І, відповідно, не врегульовані питання пов'язані з організацією, охороною і використанням територій та об'єктів ПЗФ, відтворення їх природних комплексів, управління на місцевому рівні у цій галузі.

З метою врегулювання питання передачі повноважень від територіальних органів Мінприроди, які припинили свою діяльність, обласним, Київській, Севастопольській міським державним адміністраціям було розроблено та внесено до Верховної Ради України проект Закону України "Про внесення змін

до Закону України "Про природно-заповідний фонд України", який був схвалений профільним Комітетом, але в подальшому відкликаний Кабінетом Міністрів України. Верховна Рада України не підтримала схожий проект Закону, внесений народними депутатами.

Структура державного управління заповідною справою у 2015 році

2. Призупинена система державного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства.

Законом України "Про Державний бюджет України на 2014 рік" було встановлено, що до кінця 2014 року перевірки мають проводитися або з дозволу Кабінету Міністрів України, або за бажанням суб'єкта господарювання.

Мінприроди не може виявити та припини навіть ті правопорушення, які виявляє природоохоронна громадськість, оскільки функції контролю за дотриманням природоохоронного законодавства покладено на Державну екологічну інспекцію, яка на даний час фактично припинила свою діяльність.

28 грудня Законом України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» мораторій на проведення перевірки підприємств щодо дотримання законодавства з боку екологічної інспекції був подовжений до червня 2015 року.

Відсутність контролю за дотриманням природоохоронного законодавства на територіях та об'єктах ПЗФ призводить до знищення цінних природних комплексів та створення негативного іміджу державного управління у цій галузі.

3. Саботаж виконання доручень Президента України та Уряду щодо передачі земель лісового фонду національним природним паркам та заповідникам.

У рамках виконання завдань поставлених Президентом України та Урядом, Мінприроди координує роботи із землеустрою щодо оформлення документів, що посвідчують право користування земельними ділянками установ ПЗФ.

При цьому, до складу територій установ ПЗФ включаються земельні ділянки державних лісгосподарських підприємств, що повинні передаватись у постійне користування таких установ.

Відповідно до норм Земельного кодексу України, одним із етапів оформлення права користування земельними ділянками є надання землекористувачем нотаріально засвідченої згоди на вилучення земельних ділянок.

Однак, незважаючи на те, що під час розроблення проектів Указів Президента України про створення установ ПЗФ погоджено питання необхідності вилучення земельних ділянок, низка державних лісгосподарських підприємств, що входять до сфери управління Державного агентства лісових ресурсів України ухиляються від надання нотаріально засвідчених згод на вилучення земельних ділянок.

ПЕРЕЛІК

**державних лісогосподарських підприємств Держлісагентства, які не
надали згоди на вилучення земельних ділянок**

№ за/п	Назва державного лісогосподарського підприємства	Площа, га
Національний природний парк "Кременецькі гори" (Указ Президента України від 11.12.2009 № 1036/2009)		
3	Державне підприємство "Кременецьке лісове господарство"	2810,00
Національний природний парк "Дермансько-Острозький" (Указ Президента України від 11.12.2009 № 1039/2009)		
5	Державне підприємство "Спеціалізоване лісогосподарське агропромислове підприємство "Острозький держспецлісгосп"	258,00
6	Державне підприємство "Спеціалізоване лісогосподарське агропромислове підприємство "Здолбунівський держспецлісгосп"	647,50
Національний природний парк "Слобожанський" (Указ Президента України від 11.12.2009 № 1047/2009)		
7	Державного підприємства "Гусятинське лісове господарство"	5244,00
Національний природний парк "Дністровський каньйон" (Указ Президента України від 03.02.2010 № 96/2010)		
8	Державне підприємство "Бучацьке лісове господарство"	2429,40
9	Державне підприємство "Чортківське лісове господарство"	1706,70
Національний природний парк "Кармелюкове Поділля" (Указ Президента України від 16.12.2009 № 1057/2009)		
10	Державне підприємство "Чечельницький лісгосп"	16518,00
Природний заповідник "Древлянський" (Указ Президента України від 11.12.2009 № 1038/2009)		
11	Державне підприємство "Народицький спецлісгосп"	16823,00
	Всього:	46436,60

ПЕРЕЛІК

**лісогосподарських підприємств Мінагрополітики, які не надали згоди на
вилучення земельних ділянок**

№ за/п	Назва державного лісогосподарського підприємства	Площа, га
Національний природний парк "Гуцульщина" (Указ Президента України від 14.05.2002 № 456/2002)		
1	Косівський Міжгосподарський лісгосп	816,000 0
Природний заповідник "Древлянський" (Указ Президента України від 11.12.2009 № 1038/2009)		
2	Державне підприємство Народницький лісгосп агропромислового комплексу	57,7000
	Всього:	873,70

4. Колізії законодавства, зокрема у частині регулювання природокористування у межах територій та об'єктів ПЗФ.

Так, відповідно до статті 9¹ Закону України "Про природно-заповідний фонд України" ліміти на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів ПЗФ, в тому числі водні біоресурси затверджує Мінприроди, а відповідно до Закону України "Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів" – Мінагрополітики, подібна ситуація щодо лімітування використання мисливських тварин.

Значною проблемою є неузгодженість і недосконалість законодавства – земельного, лісового, природоохоронного та законодавства про місцеве самоврядування – у частині заповідної справи, що потребує внесення відповідних змін до чинного законодавства та розробки нових законодавчих актів. Необхідно врегулювати суперечності між різними законодавчими актами, що стосуються ПЗФ (Лісовий та Земельний кодекси України, закони України "Про природно-заповідний фонд України", "Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності" тощо), законодавчо встановити пріоритетність заповідання природних територій над іншими видами цільового призначення земель, які надаються (передаються) у власність або у користування тощо.

5. Вимоги державних підприємств лісової галузі щодо відшкодування збитків спричинених вилученням земельних ділянок лісового фонду та сільськогосподарського призначення.

На сьогодні, при погодженні та відведенні земельних ділянок лісового фонду в установленому законом порядку установам ПЗФ, користувачами земельних ділянок висуваються вимоги щодо відшкодування збитків спричинених вилученням земельних ділянок лісового фонду та сільськогосподарського призначення.

Разом з тим, ознаки щодо необхідності відшкодування цих збитків відсутні:

земельні ділянки передаються на підставі рішень Президента України та Уряду від однієї державної організації до іншої;

земельні ділянки лісового фонду передаються для їх охорони та збереження, лісовий фонд продовжує охоронятися в інтересах усіх громадян України;

не відбувається господарське/комерційне використання цих територій, цільове призначення земельних ділянок змінюється на цільове призначення для збереження та використання земель ПЗФ.

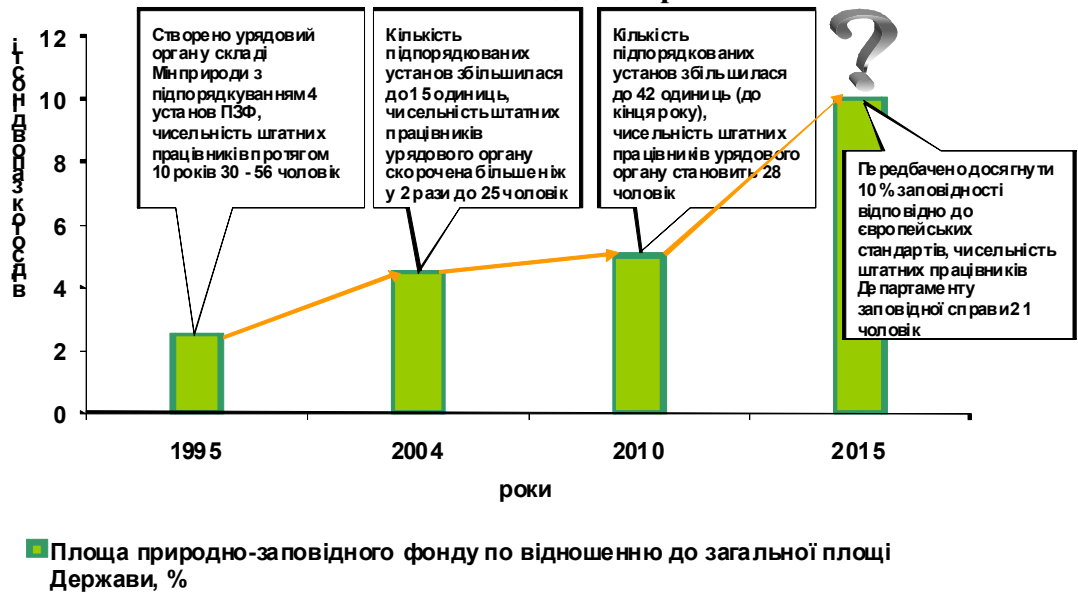
Тому необхідно внести зміни до статті 156 Земельного кодексу України в частині звільнення установ ПЗФ від відшкодування збитків землекористувачам (проект Закону знаходився в Верховній Раді України, реєстраційний номер 2696 від 02.04.2013, потім за № 4619 від 01.04.2014. Законопроект було включено до порядку денного 1655-VII від 02.09.2014. Але 27.11.2014 законопроект було відкликано у зв'язку із обранням нового складу Верховної Ради України).

6. Тотальне скорочення працівників на державному рівні, які займаються розвитком та управлінням територіями та об'єктами ПЗФ.

На підставі Указу Президента України від 09.12.2010 №1085 "Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади передбачено ліквідацію урядових органів", постанови Кабінету Міністрів України від 28.03.2011 № "Про ліквідацію урядових органів" була ліквідована Державна служба заповідної справи. Крім того, ліквідовано територіальні органи міністерства і функції по управлінню ПЗФ до обласних державних адміністрацій не передані.

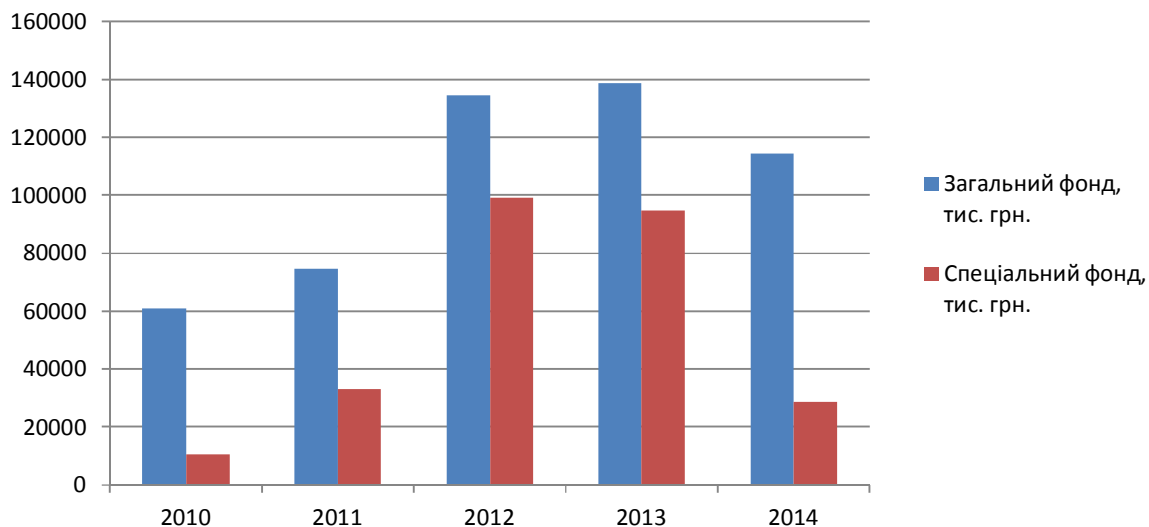
У результаті, кількість державних службовців у системі Мінприроди, що займається управлінням установами ПЗФ, була зменшена з 78 одиниць до 21 одиниці, тобто – на 72 відсотки.

Залежність збільшення площі природно-заповідного фонду України до кількості штатних працівників на державному рівні, які займаються заповідною справою

7. Критичне зменшення фінансування з Державного бюджету заповідної справи.

Законом України від 31.07.2014 № 1622-VII "Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2014 рік" за бюджетною програмою КПКВК 2401270 "Здійснення природоохоронних заходів" було передбачено скорочення видатків загального фонду Державного бюджету України для забезпечення діяльності установ ПЗФ – на 16,6 млн. грн., що становило майже 13 % від обсягу кошторису видатків із загального фонду. Зокрема, було зменшено видатки у розмірі 10,4 млн. грн. на оплату праці та нарахування працівників, у розмірі 6,01 млн. грн. – на поточні видатки.

Сума зменшення видатків на оплату праці у 2014 році становила місячний фонд заробітної плати 41 установи ПЗФ, в яких працює понад 3,0 тис. чоловік. Це призвело до вимушених простоїв та звільнення працівників.

Поточні видатки (КЕКВи 2210, 2240, 2250, 2282, 2800) на утримання установ ПЗФ Мінприроди на 2014 рік становили 7,8 млн. грн. Сума зменшених видатків споживання на придбання матеріалів, обладнання, оплату послуг, витрати на відрядження та інші видатки становили 6,01 млн. грн. відповідно до помісячного розпису асигнувань становить у I півріччі 2014 року – 3,74 млн. грн., у II півріччі 2014 року – 2,26 млн. грн., що фактично призвело до повернення коштів до бюджету з кінця березня. Протягом 2014 року установами укладалися договори, виконувались роботи, здійснювалась оплата робіт та послуг Державним казначейством. Ситуація, що склалася за цей період призвела до припинення здійснення оплат Державною казначейською службою в регіонах, для врегулювання питання повернення коштів до казначейства, що суперечить законодавству України.

Скорочення вищезазначених видатків унеможливило надалі виконувати на належному рівні основні завдання, покладені на установи ПЗФ Мінприроди, а також ставить під загрозу виконання оперативних заходів щодо збереження та

охорони природних комплексів та об'єктів, отже, паралізує повністю роботу установ, що призводить до підвищення соціальної напруги не тільки колективів, а й громадськості.

На сьогодні питання фінансування установ ПЗФ не вирішене і ситуація в регіонах розташування установ ПЗФ залишається напруженою.

8. Низький рівень заробітної плати працівників установ ПЗФ.

Починаючи з 2012 року систематично зменшується оплата праці штатних працівників установ ПЗФ. Фонд оплати праці працівників існуючих установ природно-заповідного фонду в порівнянні з 2014 роком зменшено на 2015 рік на 9,1 відсотка. При цьому загальна сума посадових окладів збільшується на 8,4 відсотка.

Середньомісячна заробітна плата одного працівника установи ПЗФ становить 2087,38 грн. При цьому, більшість працівників служби державної охорони ПЗФ отримує заробітну плату на рівні 1400 – 1500 грн.

У зв'язку з обмеженістю коштів:

у двох установах за розрахунками не вистачає коштів з урахуванням нарахувань на заробітну плату навіть на збільшення посадових окладів (6,1 тис.грн), індексацію грошових доходів (57,0 тис.грн), доплату за науковий ступінь (7,5 тис.грн), оплату за роботу в нічний час (6,2 тис.грн), за роботу з дезінфекційними засобами (1,0 тис.грн), за науковий стаж (5,0 тис.грн);

у дев'ятнадцяти установах не вистачає коштів на виплату матеріальної допомоги в розмірі одного посадового окладу (1358,3 тис.грн).

Таким чином, мінімальна потреба для існуючих установ складає 1441,1 тис. гривень, із них за КЕКВ 2110 - 1057,3 тис. гривень, за КЕКВ 2120 – 383,8 тис. гривень.

Крім того, у 2015 році планується створити ще 1 установу (Ківерцівський НПП "Цуманська пуца") та розширити існуючу установу (НПП "Голосіївський") з додатковою чисельністю 83 штатних одиниць, на оплату праці яких необхідно 2699,8 тис. гривень, із них за КЕКВ 2110 - 1980,8 тис. гривень, за КЕКВ 2120 - 719,0 тис. гривень.

Для того, щоб не відбулося скорочення штатних працівників установ ПЗФ Мінприроди необхідно збільшити видатки на оплату праці на суму 4440,9 тис. гривень, із них за КЕКВ 2110 – 3038,1 тис. гривень, за КЕКВ 2120 - 1402,8 тис. гривень.

9. Низький рівень кваліфікації керівників в установах ПЗФ.

У 2011 році були внесені зміни до процедури призначення директорів установ ПЗФ та умов перебування їх на займаній посаді.

На сьогодні, директори установ ПЗФ призначаються на посаду за наявності погодження місцевих органів влади строком на 1 рік.

Ці об'єктивні та суб'єктивних чинників, пов'язаних з збільшенням корупції у державі, призвели до звільнення професіоналів, на яких трималася

заповідна справа – Чорного М.Г. (Канівський ПЗ), Гамора Ф.Д. (Карпатський БЗ), Копача В.О. (Ужанський НПП), Солопа Ю.П. (НПП «Великий Луг»), Оласюка Ю.П. (НПП «Прип'ять-Стохід») тощо. У багатьох установах ПЗФ директори змінювалися щорічно та навіть декілька раз на рік.

Метою нових призначень у більшості випадків було створення корупційних систем по використанню бюджетних коштів та природних ресурсів.

Це призвело до пониження рівня кваліфікації працівників установ ПЗФ, збільшення плинності кадрів, знищення природних комплексів та об'єктів, пониження рівня підтримки заповідної справи серед місцевих жителів та відвідувачів.

10. Ліквідація пільги щодо сплати установами ПЗФ земельного податку.

Законами України від 28.12.2014 № 71-VIII від 28.12.2014, № 72-VIII внесено зміни до статті 282 Податкового кодексу України, якими ліквідовано пільгу щодо сплати податку на земельні ділянки для заповідників, у тому числі історико-культурних, національних природних парків, заказників (крім мисливських), парків державної та комунальної власності, регіональних ландшафтних парків, ботанічних садів, дендрологічних і зоологічних парків, пам'яток природи, заповідних урочищ та парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

Більшість територій та об'єктів природно-заповідного фонду знаходяться у державній власності та фінансуються з Державного бюджету України.

Тому, уведення такого податку є неефективним для наповнення бюджету країни і потребує додаткового фінансування загального фонду Державного бюджету.

На цей час Державним бюджетом України на 2015 рік не передбачено кошти на сплату такого податку.

11. Ліквідація Державного фонду охорони навколишнього природного середовища.

Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України (щодо податкової реформи)», **екологічний податок (з палива) трансформовано в акцизний податок.**

Законом України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу (щодо реформи міжбюджетних відносин) збільшено відсоток зарахування екологічного податку з 35 до 80 відсотків до місцевих бюджетів, а до державного бюджету зменшено з 65 до 20 відсотків. Кошти від сплати екологічного податку стали зараховуватися не до спеціальних фондів відповідних бюджетів (Державного та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища), а до **загальних фондів відповідних бюджетів.**

Таким чином, екологічний податок, з прийняттям таких змін перестав бути **складовою частиною спеціальних фондів державного бюджету, чим**

порушено ст. 47 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», а також він втратив свою **функцію цільового призначення**.

Разом з цим, під час прийняття таких змін не тільки не враховано пропозиції, надіслані листами від 12.12.2014 № 5/1-11/14820-14 та від 22.12.2014 № 5/1-11/15051-14 (копії додаються), а й порушено право Мінприроди, передбачене частиною п'ятою ст. 47 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», відповідно до яких розподіл коштів, що надходять до Державного фонду охорони навколишнього природного середовища (далі – Державний фонд), здійснюється Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері навколишнього природного середовища.

У результаті таких змін кошти безпосередньо на природоохоронні та ресурсозберігаючі заходи, виділяються в «ручному режимі» Мінфіном, про що свідчать положення Закону України «Про Державний бюджет України на 2015 рік», і в подальшому це призведе до зменшення обсягу їх виділення.

Тому, що змінами визначено, що кошти екологічного податку не прив'язані до видатків і будуть спрямування не тільки на програми природоохоронних заходів місцевого значення, а й зокрема на заходи з проведення лабораторно-діагностичних, лікувально-профілактичних робіт, проекти ліквідації підприємств вугільної і торфодобувної промисловості та витрат на утримання водовідливних комплексів у безпечному режимі, проекти реструктуризації та ліквідації об'єктів підприємств гірничої хімії, підземного видобутку залізної руди, консервації ртутного виробництва, утримання водовідливних комплексів (новий пункт 7 до ст. 90), а також на заходи державних програм у сфері житлово-комунального господарства з будівництва та реконструкції водопровідних споруд, доочищення питної води, модернізації систем теплопостачання, заміни природного газу альтернативними видами палива, модернізації та ремонту ліфтового господарства, реконструкції та ремонту житлових будинків, оснащення житлового фонду будинковими засобами обліку енергоносіїв та споживання води, капітального ремонту, реконструкції, будівництва мереж зовнішнього освітлення вулиць, капітального ремонту гуртожитків, що передаються у власність територіальних громад, впровадження енергозберігаючих технологій (нова редакція пункту 13 ст. 91).

Такі норми суперечать не тільки завданням та основним принципам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, а й нормам європейського законодавства, у відповідність до яких необхідно привести, у тому числі і природоохоронне законодавство. Згідно з європейським законодавством особливістю податкового еколого-економічного механізму є те, що кошти від сплати екологічного податку спрямовуються тільки на фінансування екологічних проблем.

Для забезпечення цільового використання коштів від сплати екологічного податку для фінансування природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів Мінприроди розроблена ефективна та прозора нормативно-правова база.

З прийняттям таких змін, усі зазначені механізми порушуються, а головне механізм використання коштів від сплати екологічного податку стає не прозорим.

Відсутність прозорого механізму використання коштів від сплати екологічного податку може стати причиною недобросовісного ставлення підприємств-забруднювачів (платників податку) до впровадження ними природоохоронних заходів, спрямованих на зменшення забруднення навколишнього природного середовища, що у подальшому може спричинити екологічну катастрофу, для ліквідації якої може бути не достатньо коштів від сплати екологічного податку, а тому це може **бути причиною необхідності їх залучення з інших джерел державного бюджету**.

Водночас, Мінприроди як центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, втрачаючи контрольну функцію щодо надходження коштів від сплати екологічного податку, не матиме змоги забезпечувати своєчасний вплив на регулювання використання природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища від забруднення та інших шкідливих впливів через механізм посилення нормативів, правил, стандартів тощо.

Дозволивши прийняти такі фундаментальні зміни щодо екологічного податку, на сьогодні фактично створюються умови, які ведуть до руйнування навколишнього природного середовища.

Екологічний податок був і повинен залишатися одним із інструментів державного регулювання раціонального природокористування та збереження екологічної безпеки життєдіяльності людини, охорони навколишнього природного середовища.

Протягом останнього десятиліття єдиним джерелом, який дозволяє виконувати відповідні Укази Президента України про створення територій природно-заповідного фонду загальнодержавного значення є Державний фонд охорони навколишнього природного середовища (спеціальний фонд бюджетної програми КПКВК 2401270 «Здійснення природоохоронних заходів»). Лише з Державного фонду охорони навколишнього природного середовища передбачаються видатки розвитку, що спрямовуються на придбання адміністративних приміщень для бюджетних установ природно-заповідного фонду, техніки для служби державної охорони природно-заповідного фонду, розроблення проектів землеустрою із встановлення меж територій природно-заповідного задля збереження особливо цінних природно-заповідних об'єктів.

У разі відсутності зазначеного джерела фінансування, усі установи природно-заповідного фонду Мінприроди автоматично змушені будуть фактично припинити здійснення своєї природоохоронної діяльності. Зазначене призведе до знищення, руйнування та пошкодження майже 1052 тис. га особливо цінних земель природно-заповідного фонду.

12. Суттєве зменшення активності та відповідальності місцевих органів влади за розвиток мережі територій та об'єктів ПЗФ.

Протягом 2011 – 2013 років суттєво зменшилися темпи створення нових територій та об'єктів ПЗФ на місцевому рівні та підготовка матеріалів до проектів створення нових територій та об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення.

Так, у 2010 році площа ПЗФ збільшилася на 0,3 % від площі держави, у 2011 році цей показник становив 0,2 %, у 2012 – 0,15 %, а у 2013 році площа нових територій та об'єктів ПЗФ становила лише 16475,9 га, або 0,03 % від площі держави.

У Волинській, Закарпатській, Львівській областях та місті Києві площа ПЗФ за 2013 рік зменшилася. У 6 адміністративно-територіальних одиниць (Житомирська, Одеська, Рівненська, Херсонська, Чернівецька та Чернігівська області, м. Севастополь) протягом року не створено жодного об'єкта ПЗФ.

У Рівненській, Чернівецькій, Чернігівській областях, м. Києві площа ПЗФ залишається незмінною або зменшується вже протягом 2 років, а в Херсонській області не створено жодного об'єкту ПЗФ починаючи з 2011 року.

В більшості областях площа ПЗФ збільшується лише на десятки або сотні гектарів в рік, при потребі створення десятків тисяч гектар у кожній області.

Динаміка створення нових територій та об'єктів ПЗФ в розрізі адміністративно-територіальних одиниць

Адміністративні одиниці	Створено нові території та об'єкти ПЗФ у 2010 році			Створено нові території та об'єкти ПЗФ у 2011 році			Створено нові території та об'єкти ПЗФ у 2012 році			Створено нові території та об'єкти ПЗФ у 2013 році		
	од.	га	%	од.	га	%	од.	га	%	од.	га	%
Вінницька	20	692,8	0	5	2425,8	0,1	3	246,5	0,1	3	5083,1	0,2
Волинська	1	23017,4	1,1	4	137,9	0	4	-2627,1	-0,1	0	-482,9	0
Дніпропетровська	5	7334,8	0,2	10	11387,2	0,3	7	5960,9	0,2	16	14984,2	0,5
Донецька	4	506,5	0,1	0	0,1	0	2	71,7	0	3	1128,4	0
Житомирська	8	5839,2	0,2	2	3198	0,1	8	1278,1	0,1	0	0	0
Закарпатська	2	3746,4	0,2	3	4935,2	0,4	28	1169,3	0,1	-25	-34	0
Запорізька	1	51623,9	1,9	-1	199,9	0	3	151,5	0	15	1076,7	0
Івано-Франківська	2	12044,5	0,8	-37	-1749,1	-0,1	44	2786,7	0,2	1	0,4	0
Київська	14	3798,7	0,1	5	7927,5	0,3	7	368	0	0	2,2	0
Кіровоградська	9	1104,6	0,1	10	61021,7	2,5	8	1219,5	0	6	884	0
АР.Крим	3	5334	0,3	26	27113	1	2	38532,5	1,5	13	3057,4	0,1
Луганська	9	2715,5	0,1	8	2959,2	0,1	10	4118,2	0,2	15	3217	0,1
Львівська	3	14054,1	0,6	18	37,8	0	0	0,5	0	0	-6,4	0
Миколаївська	3	302	0	1	2387,1	0,1	0	0,8	0	6	957,2	0,1
Одеська	3	27944,6	0,8	0	1125,1	0,1	4	5397,8	0,1	-1	0	0
Полтавська	7	2432	0,1	14	9292,5	0,4	0	0,1	0	3	-22,7	0
Рівненська	0	-433,4	0	3	318,4	-0,2	1	-4875	0	0	0	0
Сумська	3	1680,8	0,1	6	704,5	0	0	0	0	4	61,6	0
Тернопільська	11	1250,5	0	12	348,4	0,1	12	61	0	2	-11,9	0
Харківська	1	6998	0,2	2	158,9	0	1	984,1	0,1	1	309,1	0
Херсонська	1	8020,4	0,3	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Хмельницька	0	-0,6	0	8	334,8	0,1	18	4	0	5	5999,6	0,3
Черкаська	8	3621,7	0,2	20	275,8	0	1	2177	0,1	1	7,8	0
Чернівецька	1	7119,2	0,9	0	31,2	0	0	0	0	0	0,1	0
Чернігівська	2	225,7	0	0	0,5	0	0	-3	0	0	0	0
м. Київ	11	-0,6	0	13	397,94	0,5	0	-0,24	0	0	-7,6	0
м. Севастополь	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Всього:	132	191406,2	0,3	119	129536,5	0,2	174	62022,4	0,15	69	16475,9	0,03
Чорне море	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

13. Припинення створення нових територій та об'єктів ПЗФ на землях Держлісагентства.

В останні роки Держлісагентство практично стало саботувати створення нових та розширення існуючих територій та об'єктів ПЗФ, обмежуючись відписками на кшталт "уже заповідано 15% лісів – більше ніж інших типів земель", "Урядом заборонено створення нових державних підприємств", "недостатнє економічне обґрунтування" тощо. При цьому, Держлісагентством підтримується надання лісів в оренду для мисливських цілей. Яскравими прикладами негативного відношення до створення ПЗФ є непогодження Держлісагентством та держлісгоспами матеріалів проектів створення національних природних парків "Кремінські ліси" в Луганській області при наявності попередньої згоди, "Нижньодніпровський" в Херсонській області при відсутності експлуатаційних лісів у дельті Дніпра, "Холодний Яр" в Черкаській області з надзвичайно багатою історією становлення України як держави, розширення території національного природного парку "Олешківські ліси" в Херсонській області за рахунок незаліснених земель.

Враховуючи те, що лісові землі становлять більше 16% від площі держави і займають близько половини природних та напівприродних земель в Україні, а ліси захисних категорій становлять більше 50% площ усіх лісів, потенціал заповідання лісів є надзвичайно великий.

Мінприроди готове співпрацювати з Держлісагентством в напрямку знаходження кращого порозуміння щодо спрощення механізмів природокористування у заповідних лісах тощо і готове взяти участь у розробленні і виконанні спеціальної "дорожньої карти" щодо налагодження співпраці.

3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ ЩОДО РОЗВИТКУ ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ

Стратегічне завдання 1. Забезпечення ефективного управління системою територій та об'єктів ПЗФ та інтеграції її з іншими галузями економіки відповідно до кращих зразків міжнародної практики.

Заходи на загальнодержавному рівні

відновити систему державного управління територіями та об'єктами ПЗФ;

відновити систему державного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства;

створити державний орган у сфері управління заповідною справою;

відновити пільги щодо сплати установами ПЗФ земельного податку та запровадити інші податкові пільги для підприємств, установ, організацій у віданні яких перебувають території та об'єкти ПЗФ;

поновити у державному бюджеті на 2015 рік належне фінансування заповідної справи та установ ПЗФ, забезпечити залучення альтернативних, у тому числі міжнародних, джерел фінансування для збереження та сталого використання територій та об'єктів ПЗФ, розвитку державно-приватного партнерства;

відновити або створити нову систему цільового фінансування природоохоронних заходів на територіях та об'єктах ПЗФ України;

визначити 2017 рік роком національних природних парків в Україні та здійснити комплекс заходів, пов'язаних з відзначенням цієї події;

впровадити загальноєвропейські індикатори результативності та ефективності збереження видів та оселищ в проекти організації територій ПЗФ;

законодавчо врегулювати питання передачі під охорону територій та об'єктів ПЗФ, що розташовані на землях запасу;

прийняти закони України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення порядку відведення земельних ділянок для природних та біосферних заповідників, національних природних парків, інших територій та об'єктів ПЗФ.

Заходи на рівні ЦОВВ та областей

створити спеціальні адміністрації для національних природних парків та заповідників, у тому числі для НПП «Залісся», НПП «Білоозерський», НПП «Синьгора», Ківерцівський НПП «Цуманська пуща», ПЗ «Михайлівська цілина»;

забезпечити передачу у постійне користування земель лісогосподарських підприємств Держлісагентства, що повинні передаватись у постійне користування національних природних парків відповідно до указів Президента України про їх створення (перелік державних підприємств додається);

впровадити прозору та ефективну систему призначення директорів установ ПЗФ за участі провідних вчених та громадських діячів у заповідній справі;

створити та впровадити на постійній основі окремі навчальні програми, курси з управління заповідною справою, передбачити при здобутті вищої освіти та післядипломної освіти за спеціальністю 0522 «Природне оточення та жива природа» проекту Національної системи кваліфікації освіти такі спеціалізації: «Збереження біорізноманіття», «Управління природоохоронними територіями та об'єктами природно-заповідного фонду», «Служба державної охорони об'єктів природно-заповідного фонду»;

реформувати діяльність служби державної охорони ПЗФ України за європейським зразком, зокрема щодо попередження правопорушень;

сформувати Єдину геоінформаційну систему та базу даних Державного кадастру ПЗФ та інтегрувати її до Державного земельного кадастру.

Заходи на рівні територій та об'єктів ПЗФ

забезпечити встановлення меж територій та об'єктів ПЗФ та внесення відомостей про них до Державного земельного кадастру;

запровадити адаптивний менеджмент в установах ПЗФ;

забезпечити участі місцевого населення, природоохоронної громадськості, волонтерів, представників туристичного та іншого бізнесу в управлінні установами та об'єктами ПЗФ;

впровадити сучасні методи системного інформування всіх верств населення про цінність територій та об'єктів ПЗФ, екосистемні послуги, які вони надають;

організувати на постійній основі обмін досвідом між працівниками установ ПЗФ щодо новітніх підходів у збереженні, охороні територій та об'єктів ПЗФ, організації наукової, еколого-освітньої, рекреаційної та туристичної діяльності.

Стратегічне завдання 2. Регулювання режиму використання ПЗФ.

Заходи на загальнодержавному рівні

відновити систему державного управління спеціальним використанням природних ресурсів в межах територій та об'єктів ПЗФ;

екологізувати технології використання природних ресурсів в межах територій та об'єктів ПЗФ (рубки, природоохоронні заходи, рибальство, туризм та рекреація);

впровадити гнучкі механізми регулювання чисельності тварин у межах територій та об'єктів ПЗФ.

Заходи на рівні ЦОВВ та областей

створити прозорі та прості механізми одержання документів дозвільного характеру у сфері використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів ПЗФ;

впровадити інтегрований менеджмент територій та об'єктів ПЗФ із залученням повноважних представників громадських організацій, приватного сектору економіки, місцевих громад та інше.

Заходи на рівні територій та об'єктів ПЗФ

забезпечити екологічно-збалансований природоохоронний підхід до природокористування в межах територій та об'єктів ПЗФ.

Стратегічне завдання 3. Створення нових/розширення існуючих територій та об'єктів ПЗФ.

Заходи на загальнодержавному рівні

відновити систему створення територій та об'єктів ПЗФ на місцевому рівні шляхом передачі повноважень від ліквідованих територіальних органів Мінприроди до облдержадміністрацій;

розробити та затвердити на державному рівні перспективні переліки нових територій та об'єктів ПЗФ на державному та місцевому рівнях;

Заходи на рівні ЦОВВ та областей

забезпечити включення питань створення та управління територіями і об'єктами ПЗФ в регіональні стратегії та програми розвитку;

забезпечити підготовку проектів створення нових/розширення існуючих територій та об'єктів ПЗФ, у тому числі створення національних природних парків "Орільський" (Дніпропетровська область), "Нобельський" (Рівненська область), "Бойківщина" та "Дністровський-Чайковицький" (Львівська область), "Нижньодніпровський" (Херсонська область), "Дніпровсько-Тетерівський" (Київська область), "Куяльницький" (Одеська область), "Холодний Яр" (Черкаська область), "Верхнє Побожжя" (Хмельницька область), "Західне Побужжя" (Волинська область), "Кременчуцькі плавні" (Полтавська область), "Подільсько-Дністровський" (Вінницька область), біосферних заповідників Чорнобильського (Київська область) та Поліського (Житомирська область) тощо;

забезпечити підготовку матеріалів для створення природоохоронних територій міжнародного значення: територій особливого природоохоронного значення Смарагдової мережі Європи, водно-болотних угідь міжнародного значення, біосферних резерватів в рамках Програми ЮНЕСКО "Людина і біосфера", у тому числі транскордонних, розширення об'єкту Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО "Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини";

розробити та затвердити на індикативні показники щодо збільшення площі ПЗФ адміністративно-територіальних одиниць та переліки заповідних територій та об'єктів, які планується створити на загальнодержавному і місцевому рівнях у кожній області відповідно до індикативних показників визначених Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року, затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385.

Заходи на рівні установ та об'єктів ПЗФ

здійснювати заходи щодо розширення територій та об'єктів ПЗФ з метою забезпечення їх ландшафтної цілісності, природної репрезентативності, збереження видів флори і фауни, природних оселищ.

Стратегічне завдання 4. Інтеграція до Європейської системи охорони природи, визначеної Директивою № 92/43/ЄС про збереження природного середовища існування, дикої флори та фауни, зі змінами і доповненнями, внесеними Директивами №№ 97/62/ЄС, 2006/105/ЄС та Регламентом (ЄС) № 1882/2003.

Заходи на загальнодержавному рівні

прийняти національне законодавство та визначити уповноважений орган;
встановити суворий режим захисту видів, зазначених у Додатку IV Директиви № 92/43/ЄС про збереження природного середовища існування, дикої флори та фауни, які стосуються України;

визначити нові категорії територій та об'єктів ПЗФ.

Заходи на рівні ЦОВВ та областей

підготувати реєстр природоохоронних територій, їх призначення та встановлення пріоритетів управління ними (включаючи завершення реєстру потенційних територій Смарагдової мережі та впровадження захисних заходів та заходів управління ними);

запровадити заходи, необхідні для збереження таких природоохоронних територій;

встановити систему моніторингу природоохоронного статусу оселищ та видів;

встановити механізм стимулювання освіти та надання/розповсюдження загальної інформації населенню.

5. Пропозиції до Рекомендацій комітетських слухань

Усвідомлюючи наявність кризових процесів у заповідній справі та розуміючи термінову необхідність якнайшвидшого їх зупинення,

прагнучи досягти загальноєвропейських та світових стандартів в управлінні заповідною справою, Мінприроди пропонує включити до проекту Рекомендацій комітетських слухань заходи такі заходи:

1. Верховній Раді України:

внести зміни до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» у частині передачі повноважень ліквідованих територіальних органів Мінприроди до обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій;

відновити систему державного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства;

внести зміни до статті 156 Земельного кодексу України в частині звільнення установ ПЗФ від відшкодування збитків землекористувачам.

2. Кабінету Міністрів України:

підготувати законопроекти та прийняти відповідні рішення щодо усунення колізії законодавства, зокрема у частині регулювання природокористування у межах територій та об'єктів ПЗФ;

забезпечити створення державного органу в сфері управління заповідною справою.

3. Мінфіну:

3.1. Підготувати законопроект щодо внесення змін до Закону України про Державний бюджет України на 2015 рік в частині відновлення системи цільового фінансування природоохоронних заходів з Державного фонду охорони навколишнього природного середовища;

3.2. Разом з Мінприроди, МОН, НАН України, НААН України, ДУС підготувати зміни до Закону України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» в частині збільшення обсягів фінансування установ природно-заповідного фонду.

4. Мінагрополітики підготувати законопроект щодо відновлення в Податковому кодексі України пільги про сплату установами ПЗФ земельного податку.

5. Мінсоцполітики, Мінфіну підготувати зміни до Постанови Кабінету Міністрів України від 30.08.2002 № 1298 «Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери» в частині підвищення рівня заробітної плати працівників установ ПЗФ.

6. Мінагрополітики та Держлісагентству:

6.1. Забезпечити виконання доручень Президента України та Уряду, зокрема щодо забезпечення передачі земельних ділянок лісового фонду національним природним паркам і заповідникам;

6.2. Забезпечити погодження державними підприємствами лісового галузі створення нових та розширення існуючих територій і об'єктів ПЗФ на їх землях, а саме:

створення національних природних парків "Орільський" (Дніпропетровська область), "Нобельський" (Рівненська область), "Бойківщина" та "Дністровський-Чайковицький" (Львівська область), "Нижньодніпровський" (Херсонська область), "Дніпровсько-Тетерівський" (Київська область), "Куяльницький" (Одеська область), "Холодний Яр" (Черкаська область), "Верхнє Побужжя" (Хмельницька область), "Західне Побужжя" (Волинська область), "Кременчуцькі плавні" (Полтавська область), "Подільсько-Дністровський" (Вінницька область), біосферних заповідників Чорнобильського (Київська область) та Поліського (Житомирська область);

розширення національних природних парків: "Олешківські піски", "Нижньосульський", "Кременецькі гори", "Черемоський", "Дністровський каньйон", "Верховинський", "Вижницький", "Дворічанський", Ужанський, Карпатський, «Дермансько-Острозький» та інших.

7. Мінприроди:

7.1. Розробити прозору та ефективну процедуру призначення керівників установ ПЗФ і забезпечити на постійній основі підвищення рівня їх кваліфікації;

7.2. Разом з ДАЗВ подати на розгляд Кабінету Міністрів України проект Указу Президента України щодо створення Чорнобильського біосферного заповідника.

8. Обласним державним адміністраціям забезпечити підготовку матеріалів щодо створення нових та розширення існуючих територій та об'єктів природно-заповідного фонду, у тому числі вказаних у пункті 6.2.